

A KÖNYVTÁRAK ELLÁTÁSA IMPORTÁLT KÖNYVEKKEL

Ubornyák László

Könyvértékesítő Vállalat Könyvtárellátó főosztálya

Az elmúlt év utolsó és a folyó év első negyedében a Könyvértékesítő Vállalat képviselői több alkalommal tanácskoztak a szakkönyvtárak képviselőivel. E tanácskozások egyrészt tájékoztatást kívántak adni a könyvimport szervezetéről, e szervezet változó – szigorodó – feltételek közepette végzett munkájáról, másrészt a könyvimport és a szakkönyvtárügy együttműködésének fokozását szerették volna előmozdítani.

Az említett tanácskozásokon elhangzott bevezető előadások cikk formájú változatát, a fenti kettős cél maradéktalanabb elérésében reménykedve, az alábbiakban adjuk közre.

1. Az idegen nyelvű könyvimport kereskedelmi szervezete

Az idegen nyelvű könyvek behozatala (a megállapodások megkötése a külföldi cégekkel, szállítókkal, a megrendelések feladása, a külföldi cégek számláinak kiegyenlítése stb.), a könyvimportra fordítható devizaösszegek tervszerű felhasználása a *Kultúra Külkereskedelmi Vállalat* feladata. (Természetesen, a vállalat feladatköre ennél sokkal tágabb, de most csak a könyvimport folyamatát vizsgáljuk.) A Kultúra éppen úgy, mint a *Könyvértékesítő Vállalat*, az *Állami Könyvterjesztő Vállalat (ÁKV)* és a *Művelt Nép Könyvkereskedelmi Vállalat* a Kulturális Minisztérium Kiadói Főigazgatóságának felügyelete alá tartozik, ágazati irányítója viszont a Külkereskedelmi Minisztérium.

A Kultúra a könyvimport vonatkozásában csak *külkereskedelmi tevékenységet folytat*, a belkereskedelmi feladatokat a könyvterjesztő vállalatok látják el.

A *belkereskedelem lebonyolítására* a Kultúrával közvetlen szerződéses kapcsolatban a *Könyvértékesítő Vállalat áll*: átveszi az import révén beérkezett könyveket, és a megrendelő könyvtárhoz, vagy terjesztő vállalatokhoz juttatja el őket.

A könyvkiskereskedelmi vállalatok és boltjaik, valamint a könyvtárak a könyvimport terén tehát nem kerülnek közvetlen kapcsolatba a Kultúrával.

A Könyvértékesítő Vállalat idegen nyelvű könyveket raktárra általában nem rendel, hanem partnereitől rendeléseket gyűjt be, és ezeket közvetíti a Kultúrához. A vállalat szervezetében két részleg végzi ezt a munkát:

a) a *Könyvtárellátó főosztály import csoportja* (és a hozzá tartozó *Idegen nyelvű könyvesbolt*) a könyvtárakkal,

b) az *Idegen nyelvű könyvek osztálya* a terjesztővállalatokkal (ÁKV, Művelt Nép, Akadémiai könyvesbolt)

áll kapcsolatban.

A szocialista országokból importált könyveket az Idegen nyelvű könyvek osztálya, a tőkés országokból megrendelt és beérkezett könyveket pedig a Könyvtárellátó import csoportja veszi át.

Az import csoport tartja nyilván a tőkés országokba kiküldött rendelések szelvényeit (mind a könyvtárakét, mind a terjesztő vállalatokét). A Kultúra ide szállítja a könyveket, itt történik a devizaszámlák forintra való átszámítása, a könyvek átvétele és kiküldése a megrendelő könyvtárak és könyvesboltok címére.

A szocialista országokból évente kb. 55 millió Ft összegben hozatunk be könyveket. E szállítmányok nagyobbik része a lakossági igények kielégítését szolgálja.

A tőkés könyvimport évi összege kb. 100 millió Ft; ennek 70–75%-a a könyvtári igényeket elégíti ki.

A szocialista országokban kiadott könyvek árszínvona rendkívül alacsony, a tőkés országokban megjelenőké viszont hallatlanul magas. Ebből adódik, hogy a szocialista országokból behozott 55 millió Ft összegű könyv kötetszáma több mint tízszerese a 100 millió Ft összegű tőkés könyvimport produkálta kötetszámnak.

2. Tőkés devizakeret, szocialista import kontingens

A tőkés könyvimport elsődleges célja, hogy a felsőoktatási intézményeket, a tudományos kutatást és a műszaki fejlődést szolgáló könyvtárak hozzájussanak a szükséges könyvekhez. További céljai: a népgazdaság, a tudományos és kulturális élet különböző területein dolgozó szakemberek, az idegen nyelvet tanulók ellátása a munkájukhoz nélkülözhetetlen könyvekkel, valamint – nem utolsó sorban – a külföldön megjelent haladó szellemű politikai, művészeti, irodalmi művek széles körben való hozzáférhetővé tétele.

A felsorolt igények kielégítése érdekében a Külkereskedelmi Minisztérium és a Kulturális Minisztérium megállapodása alapján a *Kultúra meghatározott összegű devizakeretet kap*. Ezt az összeget azután a Kiadói Főigazgatóság osztja el a terjesztő vállalatok között (Könyvért, ÁKV, Művelt Nép és Akadémiai könyvesbolt). A Könyvértékesítő Vállalat Könyvtárellátó főosztálya a vállalat részére biztosított keretből *kizárólag könyvtári igényt elégíthet ki*, egyéni megrendelést nem fogadhat el. A kiskereskedelmi vállalatok elsősorban a *lakossági igények kielégítésére kapnak keretet*, de nincs megtiltva számukra, hogy könyvtári rendeléseket vegyenek fel.

A devizakeret a hetvenes évek elejétől fokozatosan növekedett, 1977-ben volt a legmagasabb, s azóta fokozatosan csökken. A szorosabb devizagazdálkodásban nincs mód a devizakeret túllépésére.

A kialakult körülmények között a könyvtári igények kielégítésében a jövőben is nehézségekre kell számítanunk, annál is inkább, mivel a *könyvkereskedelem nem ismeri a könyvtárak tőkés könyvimportra tervezett előirányzatait*. A Könyvtárellátó e tekintetben nem áll szerződéses kapcsolatban a könyvtárakkal, s így nincs módja a beszerzés összességére tervezésére.

A szocialista könyvimport célja nyilvánvalóan nem kíván kifejtést, azt azonban jelezni kell, hogy a könyvtári igények kielégítése a jövőben e relációban is nehézségekbe ütközhet. A szocialista országokból importálható könyvekre ui. *szigorú kontingenseket szabtak meg az államközi megállapodások*, s e kontingenseket a rendelkezésre álló információk szerint ugyancsak nem szabad túllépni.

Előzetesen úgy látjuk, hogy a megállapított kontingens szovjet vonatkozásban 1980 folyamán is kiegyensúlyozott ellátást ígér. Az NDK importban viszont várhatóan megnövekszenek a gondok: a rendelkezésre álló keret minden bizonnyal nem fedezi a megnövekedett könyvigényt.

3. Árképzés

Szocialista országokból importált könyvek, zeneművek *belföldi fogyasztói árát a Kultúra állapítja meg a hatályos szorzószámok alkalmazásával*. Az árképzés alapja a bruttó Rbl ár, illetve jugoszláv viszonylatban a bruttó \$ ár. A forint ár kiszámításához ezeket a bruttó árakat kell megszorozni a rendeletben megadott szorzószámokkal.

Az elmúlt 10 évben a szorzók nem változtak. Ezért a Szovjetunióból és Csehszlovákiából behozott könyvek még a hazai könyvtárakhoz viszonyítva is rendkívül alacsony árúak voltak.

Mivel az elmúlt év szeptemberében a hazai könyvtárak emelkedtek, indokolttá vált a szocialista országokból behozott könyvek árát is hozzáigazítani a belföldi árakhoz. A szorzók ennek jegyében módosultak, azaz – mint az alábbi felsorolásból is kitűnik – kisebb-nagyobb mértékben emelkedtek:

	A régi	Az új
	szorzószám	
Szovjetunió	18	21 (politikai 18)
Csehszlovákia	8	11
NDK	11	12
Jugoszlávia (\$)	20	22

A tőkés országokból importált könyveknél a fogyasztói árképzés korábbi gyakorlata rendkívül egyszerű volt. *A katalógusban feltüntetett fix árat meg kellett szorozni az ún. devizasorzóval*. A devizasorzókat az MNB hivatalos kereskedelmi (eladási) árfolyamból megfelelő kerekítéssel alakították ki. Az így kialakított szorzókat – a kereskedelmi árfolyamok mozgásától függetlenül – hosszabb időre rögzítették.

A devizasorzók ismeretében a könyvtárak viszonylag könnyen állapíthatták meg megrendeléseik forint kihatását. A belföldi fogyasztói árak azonban nem a tényleges költséget tükrözték, mert egyrészt a devizasorzók a valóságos árfolyamoktól esetenként elszakadtak, másrészt a külkereskedelem költségeit az ármegállapításban nem lehetett érvényesíteni.

A múlt év elején *egyes országokban megszüntették a könyvek rögzített, fix árat* (pl. Franciaország). Ez azt jelenti, hogy a könyvkiadók kereskedelmi engedménnyel

csökkentett áron (ún. nettó áron) számláznak a könyvkereskedelemnek, a könyvesboltok pedig saját költségeik figyelembevételével maguk alakítják ki a fogyasztói árat. Ezt a könyvkereskedelemben teljesen szokatlan módszert érvényesítették a könyvexportban is. A franciáknak számos más országban akadtak követőik.

Felügyeleti szerveink egyfelől a nettó áron való számlázás szokásának terjedésétől indítatva, másfelől annak a szigorú MNB utasításnak eleget téve, amely szerint a tőkés import könyvek belföldi fogyasztói árat a mindenkori árfolyam alapulvételével és a beszerzés tényleges költségeinek felszámításával kell megállapítani, új fogyasztói árképzési rendszert vezettek be.

Az új árképzés alapja a devizaszámlán feltüntetett nettó ár (a kereskedelmi engedménnyel csökkentett ár).

Ezt kell szorozni

az MNB mindenkori kereskedelmi (eladási) árfolyamából,

a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat részére engedélyezett árrésből (%),

a könyvterjesztő vállalatok részére biztosított engedményből (%) képzett koefficienssel.

A rendelkezés alapján a szorzószámokat a Kultúra alakítja ki, a devizaszámlák és a könyvek árazását a Könyvértékesítő Könyvtárellátó főosztálya végzi.

A hivatásos kiadóknál megjelent könyvek után a kiadóktól, vagy bizományostól a Kultúra engedményt kap, tehát a nettó ár minden esetben alacsonyabb, mint a korábbi árképzésnél alapul vett katalógus ár.

Az új szorzók viszont magasabbak, mint a korábban érvényben lévők. A régi és az új szorzók közötti eltérés aránya az MNB árfolyamváltozásaitól függően devizanemenként más és más.

A devizasorzók nagyobb mértékben emelkedtek, mint a Kultúra részére biztosított engedmény, így végeredményben a tőkés országokban kiadott könyvek belföldi ára átlagosan 10–15%-kal emelkedett.

Az elmondottak csak a könyvkereskedelmi forgalomba került könyvekre vonatkoznak. Az intézetek, vállalatok saját kiadványaikból nem adnak engedményt a könyvkereskedelemnek, sok esetben nem is adják át kereskedelmi terjesztésre őket. Ezeknél a kiadványoknál a nettó ár azonos a katalógus árral, sőt a bizományos a legtöbb esetben a nettó árban a beszerzés költségét is érvényesíti, úgyhogy az ilyen könyvek ára minden esetben jóval magasabb, mint korábban volt.

Az új árképzési rendszerben a fogyasztói árnak a korábbiak szerint kialakított árhoz viszonyított mozgása alapvetően attól függ, hogy mekkora engedményt kap a Kultúra a szállító külföldi cégtől. Igen magas engedmény esetén egy-egy könyv lehet olcsóbb is, mint előzőleg volt, alacsony engedmény esetén viszont jelentősen, engedmény nélkül pedig aránytalanul drágább lesz.

Az elmondottakat hadd illusztrálja egyetlenegy példa:

100 DM (régi szorzó 18,30 Ft)	1830 Ft
100 DM az új árképzés alkalmazásával:	
45% engedmény esetén	1570 Ft
40% engedmény esetén	1710 Ft
33 1/3% engedmény esetén	1900 Ft
20% engedmény esetén	2280 Ft
10% engedmény esetén	2560 Ft
0% engedmény esetén	2850 Ft
Index: 155,7%	

A külföldi cégek Kultúrának adott engedményeit vizsgálva a következő képet kapjuk:

a kiadók átlagosan 20–45% közötti engedményt adnak; ilyenkor az új ár alig magasabb mint korábban volt, esetenként még alacsonyabb is lehet;

a bizományosok a könyvesbolti forgalomba került könyvek szállítása esetén 5–20% engedményt adnak: e kategóriában az új ár minden esetben magasabb a régi árnál;

a bizományosok az intézeti, vállalati kiadványok szállítása esetén nem adnak engedményt, sőt a költségeiket is beépítik az árba: itt az új ár átlagosan 50–70%-kal magasabb, esetenként még ennél is jóval nagyobb mértékben szökik fel.

A teljesség kedvéért említhető meg, hogy az új árképzésben az árak alakulását az MNB árfolyam változásai is módosítják, ezek azonban, mint ismeretes, nem túlságosan nagyok.

4. A rendelkezések lebonyolítása, a szállítás problémái

A szakkönyvtárak számára különös jelentőséggel bír, hogy rövid időn belül hozzáférjenek a külföldön kiadott művekhez, mivel azok általában a hazai gyakorlattól, kutatási eredményektől némileg eltérők, és ezért rendszerint ösztönző tapasztalatokat közvetítenek.

Könyvtárak legtöbbször azért bírálták és bírálják a könyvkereskedelmet, mert hosszú a megrendelések teljesítési ideje. Ezt követően a bírálatok igen nagy hányada azt veti fel, hogy a megrendelések bizonyos része évek múltával sem nyer kielégítést. Újabban egyre több írásos kritika érkezik az árképzéssel kapcsolatban.

A bírálatok jogossága nem vitatható, azonban a helyzet megjavítása nem kizárólag a könyvkereskedelemben múlik. Nagyon sok hiba bizonyíthatóan vezethető vissza arra, hogy a könyvkereskedelem és a könyvtárak kapcsolata, kölcsönös informáltsága több vonatkozásban nem kielégítő.

A magyarországi szakkönyvtárak idegen nyelvű (tőkés) könyvbeszerzéséig a teljes „kötetlenség” jellemezte. A „kötetlenség” a jelen esetben azt jelenti, hogy

megrendeléseiknek számát és feleségét csak saját beszerzési keretük korlátozta, a megrendelhető könyvekről úgy tájékoztak, ahogy tudtak, nem alakult ki a hálózatokban szervezett információs rendszer a világnyelveken megjelenő könyvekről, a hálózati központok általában tartózkodtak attól, hogy a hozzájuk tartozó könyvtárak idegen nyelvű könyvbizserzését befolyásolják. Mindezt korántsem biztos, hogy azok a leghatékonyabban használták fel pénzüsszegeiket.

Az egyetemi könyvtárak és az országos hatáskörű nagy könyvtárak — magas szintű tájékoztatói apparátusuknak köszönhetően — viszonylag kedvező helyzetben vannak a szerzeményezést illetően. Azonban itt is jelentkezik az a probléma, hogy az állományfejlesztésre tervezett kereteiket a könyvkereskedelem nem ismeri, és így itt sem tud a beszerzési kontingensre tervezni.

A vállalati és intézeti szakkönyvtárak gyarapításához szükséges tájékozottsága ezzel szemben általában alacsony színvonalú és elégtelen. Szinte kizárólagos információs bázisuk a folyóirat. Az esetek többségében azonban a szakfolyóiratokban nem a kialakult vevőkörrel rendelkező márkás, nagy kiadók hirdetnek, hanem a feltörni vágyó újak, vagy a néhány kiadvánnyal jelentkező kis kiadók. E helyzetet híven tükrözi a vállalati és intézeti szakkönyvtárak rendeléseinek egyoldalúsága.

A Könyvtárellátó évente mintegy 45 000 megrendelést gyűjt be a könyvtáraktól, a terjesztővállalatok pedig 15–18 000 rendelést adnak fel, igaz ennek egy része nagy példányszámban behozandó sorozat.

A vállalat felmérései szerint a könyvtári rendeléseknek kb. 60%-a olyan művekből tevődik össze, amelyek kiadóival *a Kultúra közvetlen kapcsolatban van*, tehát viszonylag kedvező feltételekkel, alig valamivel magasabb áron kaphatják meg ezeket a könyveket a megrendelők, mint korábban. E kiadók saját kiadványaikból készlettel rendelkeznek, gyorsan számláznak és szállítanak.

A könyvtári megrendeléseknek kb. 40%-a olyan kis kiadók kiadványaira irányul, amelyekkel *a Kultúra nincs közvetlen kapcsolatban*. Ezekben az esetekben kénytelen a rendeléseket bizományosi teljesítésre kiadni.

A bizományos egy egész ország (ország rész) kiadótól szerzi be a nála megrendelt könyveket, majd csak azután számláz és szállít. Mivel a bizományos a kiadótól nagykereskedelmi áron vásárol, csak jóval alacsonyabb engedményt tud adni a Kultúrának, mint a kiadók. A rendelkezésre álló devizák felhasználása így gazdaságtalább, és a könyvtár magas Ft-áron jut a könyv birtokába.

Megvizsgáltuk, hogyan realizálódik a rendelések teljesítése, ha kiadó kapja a megrendelést, és hogyan akkor, ha bizományossal kénytelen üzletelni a Kultúra. A következő képet kaptuk:

Európai kiadók a rendelés feladásától számítva 10–20 nap múlva számláznak, a szállítás — annak módjától

függően — 2–6 hét, tehát a teljesítés 30–90 nap.

Európai bizományosok a rendelés feladásától számítva 2–3 hónap múlva számláznak, a szállítás 2–8 hét, a teljesítés 90–150 nap.

Amerikai viszonylatban (USA) a kiadók 3–4 hét múlva számláznak, a bizományosok 5–7 hónap múlva, a szállítás időtartama mindkét esetben több hónap. A teljesítés 180–360 nap.

A Kultúra a rendelések kielégítése érdekében közel 200 nagy könyvkiadóval és kb. 50 nagyobb bizományossal áll közvetlen kapcsolatban.

A könyvtári rendelések kielégítésének fokát mérve, nyilvánvaló, hogy nem lehet remélni, hogy a több tízezer feleségből összetevődő könyvrendelést maradéktalanul teljesítsék. A teljesítés mértéke országonként eltérő. Általában a bizományosoknál rosszabb az arány, mint a kiadóknál.

A nem teljesített rendelések aránya felmérésünk szerint a nagy egyetemi és országos könyvtárak esetében átlagosan 5–8%, az intézeti és vállalati szakkönyvtárak esetében pedig 10–15%.

A megrendelések 1–2%-a azért nem teljesíthető, mert a megrendelő könyvtárak tévesen, hibás adatokkal állították ki a megrendelőszelvényt. A bizományosok egy része e rendeléseket vissza sem küldi, elfekteti.

A kiadók és a szervezeten dolgozó bizományosok általában két évig tartják előjegyzésben a megrendeléseket. Ha ez idő alatt új kiadásra nem kerül sor, a megrendelést törlik. A jövőben a Könyvtárellátó is igazodni kíván ehhez a gyakorlathoz: a nem teljesített rendeléseket két év után visszajuttatja a megrendelőnek. Ha a megrendelő továbbra is fenn akarja tartani rendelését, akkor újból ki kell állítania a rendelőszelvényt.

Arra kérjük a könyvtárakat, hogy alaposan vizsgálják meg rendeléseiket, kerüljék a duplikálódást. A szorosabb gazdálkodás miatt a duplumban beérkezett könyveket a Könyvtárellátó nem veheti vissza.

5. Összegezés

Az idegen nyelvű könyvimport vázolt állapota arra készítet bennünket, hogy a takarékosabb gazdálkodás, a szakszerűbb állománygyarapítás érdekében megpróbáljuk szervezettebbé tenni a szakkönyvtári hálózatok könyvtárainak informálását. E törekvéseink eddig nem találtak megértésre a hálózati központoknál.

Jelenleg a következő problémák merülnek fel különleges élességgel az idegen nyelvű könyvellátás terén:

a) *A könyvkereskedelem nem ismeri a könyvtárak idegen nyelvű könyvbizserzésére fordítható kereteit, s e miatt nem adhat garanciákat részükre arra nézve, hogy a rendelkezésre álló devizakeretből igényeiket milyen mértékben elégítheti ki.*

b) Az érvényben levő árképzés kedvezőbb hatásait, az adott körülmények között elérhető leggyorsabb rendelkezéscélre jutást a Könyvtárellátó csak akkor tudja realizálni, ha szervezettebb, szorosabb együttműködést, teljesebb információcserét sikerül kialakítani a szakkönyvtárakkal és a szakkönyvtári hálózatokkal.

c) A szorosabb devizagazdálkodásban a könyvtári hálózati és koordinációs központoknak törekedniük kellene a kisebb könyvtárak teljesebb informálására az idegen nyelvű könyvterméstről.

Az elmondottak alapján felvetődik a kérdés, szükséges-e a Könyvtárellátó és a szakkönyvtárak szerződéses kapcsolatának kiépítése az idegen nyelvű könyvellátásra, ami meggyőződésünk szerint elsősorban a könyvtáraknak jelentene előnyt, vagy elegendő-e az eddigi kapcsolatok fenntartása?

UBORNYÁK László: A könyvtárak ellátása importált könyvekkel

A cikk a magyarországi könyvimport szervezetéről, az importált könyvek új árképzési rendszeréről, a könyvtári rendelések kielégítése érdekében kiépített könyvkiadói-bizományosi hálózatról tájékoztat, és a szakkönyvtárak és könyvkereskedelmi szervek közötti kapcsolatok erősítésének szükségessége mellett érvel.

* * *

UBORNYÁK, L.: Imported books in Hungarian libraries

The organization of book import, the new pricing policy for imported books and the library acquisition system based on publishers and commission agents are introduced. The strengthening of co-operation between special libraries and trading organizations is suggested.

* * *

УБОРНЯК, Л.: Снабжение библиотек импортированными книгами

Статья знакомит с организацией импорта книг в ВНР, с новой системой формирования цен на импортированные книги, с созданной в целях удовлетворения заказов библиотек издательско-комиссионной сетью и указывает на необходимость укрепления связей между техническими библиотеками книготорговой сетью.

* * *

UBORNYÁK, L.: Die Versorgung der Bibliotheken mit importierten Büchern

Es wird die Organisation der Büchereinfuhr nach Ungarn, das für importierte Bücher geltende neue Preisbildungssystem und das im Interesse der Befriedigung der Bestellungen der Bibliotheken ausgebaute Verleger-Kommissionärsystem beschreiben. Der Ausbau engerer Beziehungen zwischen den Fachbibliotheken und dem Buchhandel erscheint zweckmässig.